ภวสงฺกฺรานฺติสูตฺรมฺ

พระสูตรว่าด้วยการก้าวข้ามภพ

นมสฺสรฺวพุทฺธโพธิสตฺเตฺวภฺยะ ฯ
ขอนอบน้อมแด่พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง

เอวํ มยา ศฺรุตมฺ ฯ เอกสฺมินฺ สมเย ภควานฺ ราชคฺฤเห วิหรติ สฺม กลนฺตกนิวาเส เวณุวเน มหตา ภิกฺษุ-สงฺเฆน สารฺธํ ทฺวิศตปญฺจาศทฺภิะ ภิกฺษุภิะ สฬหุไลศฺจ โพธิสตฺตฺวมหาสตฺไตฺวะ ฯ อถ ภควานเนกศตสหสฺรปริวาร-ปริวฺฤตะ ปุรโต'วโลกฺย ธรฺมํ เทศยติ สฺม ฯ อาเทา กลฺยาณํ มเธฺย กลฺยาณมวสาเน กลฺยาณํ สฺวรฺถํ สุวฺยชนํ เกวลํ ปริปูรฺณํ ปริศุทฺธํ ปรฺยวทาตํ พฺรหฺมจรฺยํ ปฺรกาศยติ สฺม ฯฯ

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วดังนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่าไผ่อันที่อยู่อาศัยของเหล่ากระแต (วัดเวฬุวันมหาวิหาร) ใกล้กรุงราชคฤห์ พร้อมด้วยภิกษุหมู่ใหญ่คือภิกษุจำนวน ๒๕๐ รูป และพระโพธิสัตว์ผู้เป็นพระมหาสัตว์จำนวนมาก ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคอันบริษัทนับหลายแสนได้ล้อมรอบไว้แล้ว ครั้นทรงทอดพระเนตรดูในเบื้องต้น ได้ทรงแสดงพระธรรมแล้ว ได้ทรงประกาศพรหมจรรย์อันงดงามในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในที่สุด มีเนื้อความง่าย มีถ้อยคำไพเราะ บริสุทธิ์และบริบูรณ์ทั้งหมด สะอาดหมดจดแล้ว

ตทา มคธราชะ เศฺรโณฺย พิมฺพิสาระ มหตา ราชวิภเวน มหตา จ ราชพเลน ราชคฺฤหานฺมหานครานฺ-นิษฺกฺรมฺย เยน เวณุวนำ เยน จ ภควานฺ เตโนปสมกฺรมีตฺ ฯ อุปสงฺกฺรมฺย ภควตะ ปาเทา ศิรสา อภิวนฺทฺย ตฺริะ ปฺรทกฺษิณีกฺฤตฺย เอกานฺเต อติษฺฐตฺ ฯ เอกานฺเต สฺถิตฺวา มคธราชะ เศฺรโณฺย พิมฺพิสาระ ภควนฺตเมตทโวจตฺ ฯ กถं ภควนฺ กฺฤตๆ กรฺมสญฺจยๆ ปฺรติรุธฺย จิรนิรุทฺธๆ มรณกาล อุปสฺถิตๆ มนโส'ภิมุขีภวติ ฯ ศูเนฺยษุ สรฺวสๆสฺกาเรษุ กถं กรฺมณามวิปฺรณาโศ'สฺติ ฯ

ครั้งนั้น พระเจ้าเสนิยพิมพิสารผู้เป็นราชาแห่งแคว้นมคธ ผู้พร้อมด้วยอำนาจและพลังอันยิ่งใหญ่ของพระราชา ครั้นเสด็จออกจากมหานครราชคฤห์แล้ว ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคที่วัดเวฬุวัน เมื่อเข้าไปแล้ว กระทำการอภิวาทด้วยศีรษะแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณสามครั้งแล้วยืนอยู่ในที่สมควรฝั่งหนึ่ง ครั้นยืนอยู่ในที่สมควรฝั่งหนึ่งแล้ว พระเจ้าเสนิยพิมพิสารผู้เป็นราชาแห่งแคว้นมคธได้กล่าวแล้วดังนี้กับพระผู้มีพระภาค “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค การสั่งสมกรรมที่ได้กระทำแล้ว เพิ่งดับและดับไปนานแล้ว ย่อมปรากฏเบื้องหน้าแห่งมนัส (ใจ) ในยามใกล้ตายได้อย่างไร กรรมทั้งหลายไม่สูญหายไปได้อย่างไรในเมื่อสังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นศูนย์”

เอวมุกฺเต ภควานฺ มคธราชำ เศฺรณฺยๆ พิมฺพิสารเมตทโวจตฺ ฯ ตทฺยถา มหาราช ปุรุษะ สุปฺตะ สฺวปฺเน ชนปทกลฺยาณฺยา สฺตฺริยา สารฺธๆ ปริจเรตฺ ฯ ส ศยิตวิพุทฺธะ ชนปทกลฺยาณี° ตำ สฺตฺริยมนุสฺมเรตฺ ฯ ตตฺกึ มนฺยเส มหาราช สฺวปฺเน สา ชนปทกลฺยาณี สฺตฺรี ฯ

เมื่อกล่าวเช่นนั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสแล้วดังนี้กับพระเจ้าเสนิยพิมพิสารผู้เป็นราชาแห่งแคว้นมคธ “ดูก่อนมหาราช เป็นเช่นนี้ ก็ในความฝัน บุรุษที่ฝันย่อมเดินไปกับสตรีผู้งามยิ่งในเมือง เมื่อเขาตื่นจากการหลับ เขาพึงจดจำสตรีนางนั้นผู้งามยิ่งในเมืองได้ ดูก่อนมหาราช เธอคิดว่า ในฝันนั้น สตรีนางนั้นผู้งามยิ่งในเมืองมีอยู่หรือ”

อาห ฯ โน หีทำ ภควนฺ ฯ

[พระเจ้าพิมพิสาร]กล่าวแล้ว “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค มิได้เป็นเช่นนี้”

ภควานาห ฯ ตตฺ กึ มนฺยเส มหาราช อปิ นุ ส ปุรุษะ กึ ปณฺฑิตชาตีโย ภเวตฺ ฯ ยะ สฺวปฺเน ชนปท-กลฺยาณี° สฺตฺริยมภินิวิเศตฺ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว “ดูก่อนมหาราช เธอคิดว่า ก็บุรุษผู้นั้น ที่ในฝัน ได้ยึดมั่นถือมั่นในสตรีนางนั้นผู้งามยิ่งในเมือง จะเป็นผู้เกิดในตระกูลบัณฑิตได้อย่างไร”

อาห ฯ โน หีทำ ภควนฺ ฯ ตตฺกสฺย เหโตะ ฯ อตฺยนฺตตยา ตุ ภควนฺ สฺวปฺเน ชนปทกลฺยาณี สฺตฺรี น สวิทฺยเต ฯ โนปลภฺยเต ฯ กุตะ ปุนรนยา [สารฺธำ] ปริจรณา ฯ เอวำ วิฆาตสฺย กฺลมถสฺย ภาคี สฺยาตฺ ฯ

[พระเจ้าพิมพิสาร]กล่าวแล้ว “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค มิได้เป็นเช่นนี้ นั่นเพราะเหตุใด ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ก็โดยที่สุดแล้ว ในฝันนั้น สตรีผู้งามยิ่งในเมืองย่อมไม่อาจรู้ได้ ไม่อาจจับต้องได้ จะกลับไปเดินเคียงข้างนางอีกได้อย่างไร เขาจึงต้องรับผิดชอบต่อความพินาศและความเดือดร้อนเช่นนั้น”

ภควานาห ฯ เอวเมว มหาราช พโล'ศฺรุตวานฺ ปฺฤถคฺชนศฺจกฺษุษา รูปาณิ ทฺฤษฺฏวา เสามนสฺย-สฺถานียานิ รูปาณฺยภินิวิเศตฺ ฯ อภินิวิษฺฏ อนุรชฺยเต ฯ อนุรกฺตะ สฺรชฺยเต ฯ สฺรกฺโต ราคชำ เทฺวษชำ โมหชำ กรฺม กายวางฺมโนภิรภิสัมสฺกโรติ ฯ ตจฺจ กรฺม อภิสัมสฺกฺฤตำ นิรฺธฺยเต ฯ นิรฺทฺธำ น ปูรฺวำ ทิศำ นิศฺริตฺย ติษฺฐติ ฯ น ทกฺษิณามฺ ฯ น ปศฺจิมามฺ ฯ โนตฺตรามฺ ฯ โนรฺธฺวมฺ ฯ นาธะ ฯ น วิทิศำ นิศฺริตฺย ติษฺฐติ ฯ ตตฺ กรฺม กทาจินฺมรณ-กาลสมย อุปสฺถิเต ตตฺสภาคสฺย กรฺมณะ กฺษยาตฺ จรมวิชฺญาเน นิรฺทฺเธ มนโส'ภิมุขีภวติ ฯ ตทฺยถาปิ นาม สุปฺต-ศยิตวิพุทฺธสฺย ชนปทกลฺยาณี สฺตฺรี ฯ เอวำ หิ มหาราช จรมวิชฺญานำ นิรฺธฺยเต ฯ เอาปปตฺตฺยำศิกำ ปฺรถมวิชฺญานำ อุตฺปทฺยเต ฯ ยทิ วา เทเว ฯ ยทิ วา มานุเษ ฯ ยทิ วาสุเร ฯ ยทิ วา นรเกษุ ฯ ยทิ วา ติรฺยโคฺยนิษุ ฯ ยทิ วา เปฺรเตษุ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว “ดูก่อนมหาราช เป็นเช่นนั้นแล ปุถุชนผู้เป็นคนพาล ไม่ได้ยินไม่ได้ฟัง [พระธรรม] เมื่อเห็นรูปทั้งหลายด้วยตา ย่อมยึดมั่นในรูปทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแต่ความชื่นใจ เมื่อยึดมั่นแล้ว เขาย่อมปรารถนา เมื่อปรารถนาแล้ว เขาย่อมหลงใหล เมื่อหลงใหลแล้ว เขาย่อมก่อกรรมอันเกิดขึ้นจากราคะ โทษะ โมหะ ด้วยกาย วาจา ใจ แล้วกรรมนั้นที่ทำขึ้นแล้ว ย่อมดับไป เมื่อดับไปแล้ว ย่อมไม่ไปตั้งอยู่ในทิศตะวันออก ทิศใต้ ทิศตะวันตก ทิศเหนือ เบื้องบน ข้างล่าง และย่อมไม่ไปตั้งอยู่แม้ในทิศเฉียง แต่ในบางครั้ง เมื่อคราวตายใกล้มาถึง เมื่อวิญญาณสุดท้ายดับลงเพราะความสิ้นไปแห่งกรรมพร้อมด้วยผล กรรมนั้นย่อมปรากฏเบื้องหน้าแห่งมนัส (ใจ) เฉกเช่นเดียวกับสตรีผู้งามยิ่งในเมืองของชายผู้ตื่นขึ้นจากการหลับฝัน ดูก่อนมหาราช วิญญาณสุดท้ายย่อมดับไปเช่นนั้น วิญญาณแรกย่อมปรากฏขึ้นเป็นส่วนแห่งการเกิดทั้งท่ามกลางเทวดาบ้าง มนุษย์บ้าง อสูรบ้าง นรกทั้งหลายบ้าง สัตว์ดิรัจฉานทั้งหลายบ้าง เปรตทั้งหลายบ้าง”

ตสฺย จ มหาราช ปฺรถมวิชฺญานสฺย สมนนฺตรนิรฺทฺธสฺย ตตฺสภาคา จิตฺตสันตติะ ปฺรวรฺตเต ฯ ยตฺร วิปากสฺย ปฺรติสำเวทนา ปฺรชฺญายเต ฯ ตตฺร มหาราช น กศฺจิทฺธรฺมะ อสฺมาตฺ โลกาตฺปรโลกำ สงฺกฺรามติ ฯ จฺยุตฺยุปปตฺตี จ ปฺรชฺญาเยเต ฯ ตตฺร มหาราช ยศฺจรมวิชฺญานสฺย นิโรธะ ฯ สา จฺยุติริติ สำชฺญา ฯ ยะ ปฺรถม-วิชฺญานสฺย ปฺราทุรฺภาวะ ฯ โสปปตฺติริติ ฯ จรมวิชฺญานำ มหาราช นิโรเธ'ปิ น กฺวจิทฺคจฺฉติ ฯ เอาปปตฺตฺยำศิกำ ปฺรถมวิชฺญานมุตฺปาเท'ปิ น กุตศฺจิทาคจฺฉติ ฯ ตตฺ กสฺย เหโตะ ฯ สฺวภาวรหิตตฺวาตฺ ฯ ตตฺร มหาราช จรม-วิชฺญานำ จรมวิชฺญาเนน ศูนฺยมฺ ฯ จฺยุติศฺจยุตฺยา ศูนฺยา ฯ กรฺม กรฺมณา ศูนฺยมฺ ฯ ปฺรถมวิชฺญานำ ปฺรถมวิชฺญาเนน ศูนฺยมฺ ฯ อุปปตฺติรุปปตฺตฺยา ศูนฺยา ฯ กรฺมณามวิปฺรณาศศฺจ ปฺรชฺญายเต ฯ ปฺรถมวิชฺญานสฺย มหาราช เอาปปตฺตฺยำศิกสฺย สมนนฺตรนิรฺทฺธสฺย นิรนฺตรา จิตฺตสนฺตติะ ปฺรวรฺตเต ฯ ยตฺร วิปากสฺย ปฺรติสำเวทนี ปฺรชฺญายเต ฯ เอวำ ภควานาห ฯ สุคต เอวมุกฺตฺวา อนฺยเทวมโวจตฺ ศาสฺตา ฯฯ

“ดูก่อนมหาราช และเมื่อวิญญาณแรกนั้นดับไปโดยฉับพลัน ความสืบเนื่องแห่งจิตพร้อมด้วยผลนั้นย่อมดำเนินไป และการเสวยวิบากย่อมถูกรับรู้ในที่นั้น ดูก่อนมหาราช ในที่นั้น ไม่มีธรรมชาติใดที่จะก้าวข้าม

จากโลกนี้ไปสู่โลกหน้าได้ การตายและการเกิดจึงถูกรับรู้ ดูก่อนมหาราช ในที่นั้น ความดับไปแห่งวิญญาณสุดท้ายมีชื่อว่าการตาย การปรากฏขึ้นแห่งวิญญาณแรกมีชื่อว่าการเกิด ดูก่อนมหาราช แม้ในความดับวิญญาณสุดท้ายย่อมไม่ไปสู่ที่ใดเลย แม้ในการปรากฏขึ้น วิญญาณอันเป็นส่วนแห่งการเกิดก็ไม่ได้มาจากที่ใดเลย นั่นเพราะเหตุใด เพราะว่าความพ้นไปจากสภาวะ ดูก่อนมหาราช ในที่นี้ วิญญาณสุดท้ายย่อมเป็นศูนย์ด้วยวิญญาณสุดท้าย การตายย่อมเป็นศูนย์ด้วยการตาย กรรมย่อมเป็นศูนย์ด้วยกรรม วิญญาณแรกย่อมเป็นศูนย์ด้วยวิญญาณแรก การเกิดขึ้นย่อมเป็นศูนย์ด้วยการเกิดขึ้น และย่อมรู้ถึงความไม่สูญหายแห่งกรรมทั้งหลาย ดูก่อนมหาราช เมื่อวิญญาณแรกอันเป็นส่วนแห่งการเกิดขึ้นและดับโดยฉับพลัน การสืบเนื่องแห่งจิตย่อมดำเนินไปโดยไม่ขาดช่วง ในที่นั้นย่อมรู้ถึงการเสวยวิบาก” พระผู้มีพระภาคได้ตรัสแล้วดังนี้ เมื่อพระสุคตเจ้าได้ตรัสเช่นนั้นแล้ว พระศาสดาได้ตรัสอีกว่า

สรฺวเมตนฺนามมาตฺรํ สꣳชฺญามาเตฺร ปฺรติษฺฐิตมฺ ฯ
อภิธานาตฺปฺฤถคฺภูตมภิเธยํ น วิทฺยเต ॥

“สิ่งทั้งปวงนี้เป็นเพียงแค่ชื่อ ดำรงอยู่ในเพียงแค่การกำหนดรู้
เมื่อถูกแยกออกจากชื่อเรียก สิ่งที่ถูกเรียกก็ไม่อาจรู้ได้”

เยน เยน หิ นามฺนา ไว โย โย ธรฺโม'ภิลปฺยเต ฯ
นาเสา สꣳวิทฺยเต ตตฺร ธรฺมาณำ สา หิ ธรฺมตา ॥

“ก็ปรากฏการณ์ใด ๆ ย่อมกล่าวถึงได้ก็ด้วยชื่อใด ๆ
ในที่นั้น [ปรากฏการณ์]นั้นไม่อาจรู้ได้[ว่าดำรงอยู่] นี่แหละเป็นธรรมตาแห่งปรากฏการณ์ทั้งหลาย”

นามฺนา หิ นามตา ศูนฺยา นามฺนา นาม น วิทฺยเต ฯ
อนามกาะ สรฺวธรฺมา นามฺนา ตุ ปริทีปิตาะ ॥

“ก็ภาวะแห่งชื่อย่อมเป็นศูนย์โดยชื่อ ชื่อย่อมไม่รู้ด้วยชื่อ
ปรากฏการณ์ทั้งหลายทั้งปวงล้วนไม่มีชื่อ แต่ก็[รู้]ชัดเจนด้วยชื่อ”

อิเม ธรฺมา อสนฺตศฺจ กลฺปนายาะ สมุทฺธิตาะ ฯ
สาปฺยตฺร กลฺปนา ศูนฺยา ยยา ศูนฺยา วิกลฺปิตาะ ॥

“และปรากฏการณ์ทั้งหลายนี้ไม่มีอยู่ ปรากฏขึ้นมาจากความคิด
ความคิดว่า ‘ณ ที่นี้ แม้ความคิดนั้นก็ย่อมเป็นศูนย์’ ก็ย่อมเป็นศูนย์”

จกฺษูรูปํ ปศฺยตีติ สมฺยคฺทฺฤษฏฺวา ยทฺวฺยเต ฯ
มิถฺยาศฺรทฺธสฺย โลกสฺย ตตฺสตฺยํ สංวฺฤตีริตมฺ ฯ๓

“เมื่อเห็นอย่างถูกต้อง ย่อมกล่าวว่า ‘ตาเห็นรูป’
ความจริงนั้นกล่าวแล้วว่าเป็นสมมติแก่ชาวโลกผู้มีศรัทธาโดยมิชอบ”

สามคฺรฺยา ทรฺศนํ ยตฺร ปฺรกาศยติ นายกะ ฯ
ปฺราโหปจารภูมึ ตำ ปรมารฺถสฺย พุทฺธิมานฺ ฯ๓

“ในที่นี้ พระผู้ชี้นำย่อมประกาศว่า ‘การเห็น[เกิดขึ้น]จากการรวมกัน[ของเหตุและปัจจัย]’
ผู้มีปัญญาได้กล่าวแล้วว่านั่นคือฐานแห่งการเข้าถึงความจริงอันสูงสุด”

น จกฺษุะ เปฺรกฺษเต รูปึ มโน ธรฺมานฺน เวตฺติ จ ฯ
เอตตฺตุ ปรมํ สตฺยํ ยตฺร โลโก น คาหเต ฯ๓

“ตาย่อมไม่เห็นรูป และจิตย่อมไม่รู้ปรากฏการณ์ทั้งหลาย
นี่แหละคือความจริงสูงสุดที่โลกไม่อาจทำลายได้”

เอวมโวจทฺภควานฺ ฯ มคธเทศราชะ เศฺรณฺยะ พิมฺพิสาระ เต โพธิสตฺตฺวาเสฺต จ ภิกฺษวะ สเทว-มานุษาสุรคนฺธรฺวศฺจ โลโก มุทิตฺวา ภควโต ภาษิตมภฺยนนฺทนฺ ฯ๓

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสแล้วดังนั้น พระเจ้าเสนิยพิมพิสารผู้เป็นราชาแห่งแคว้นมคธ พระโพธิสัตว์และภิกษุทั้งหลาย พร้อมด้วยเทวดา มนุษย์ อสูร คนธรรพ์ และสัตว์โลก เมื่อยินดีแล้ว ต่างชื่นชมยิ่งในพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค

อารฺยภวสงฺกฺรานฺติรฺนาม มหายานสูตฺรํ สมฺปูรฺณมฺ ฯ
มหายานสูตรอันมีนามว่า “อารยภวสังกรานติ” จบบริบูรณ์

ต้นฉบับภาษาสันสกฤตจาก Bhavasaṅkrānti Sūtra and Nāgārjuna’s Bhavasaṅkrānti Śāstra: With the Commentary of Maitreyanātha โดย Paṇḍit N. Aiyaswami Sastri
รูปภาพจาก https://www.himalayanart.org/items/978
แปลเป็นภาษาไทย โดย มหายานวิตนิตา จัดพิมพ์โดย เพจ มหายานว้าวซ่า เนื่องในวันสงกรานต์ ๒๕๖๗

สรฺวมงฺคลมฺ ฯ